

*amikor mást már nincs imádnia.
Kinek vágyára a halálnak vágya
jöhet csupán: a Filozófia.*

Hát nekem ez a filozofálás a legjobb szerelem: Adyligetre, Sashalomra meg Hozzátok jönni vasárnaponként, és filozofálni arról, hogy Isten mit akar velünk, s hogyan építsük meg itt lent a fenti Országnek mását: Keresni az Isten Országát. Hogyan?

FARKAS ISTVÁN

„...RAJTATOK FORDUL.”

Egy egészséges embernek semmi más célja nem lehet, minthogy szánt szándékkal – tudatosan, mondjuk ma, régen úgy mondták: teljes szívével, teljes lelkével, minden erejével és értelmével - megtegyen minden szükségessé, amire képes, amit akar vagyis, amit egy adott helyzetben a legmegfelelőbbnek tart. Olyan egyszerűnek tűnik, hiszen képes vagyok, akarok, tudom mi a helyes. Tenni kell a jót – mondták tanítóink is. Akkor miért is nem működik? Persze nálam igen, de a többieknél?

Az alábbi idézet olyas' valakinek a szavai, aki a közvélemény szerint is sokat tett: másokért, az emberekért, a világért és még ki tudja miért. Kalkuttai Teréz anya a neve. Ő a példások közül való, akiket láthatóan, messze-láthatóan elér és eltölt és túlcordul rajtuk keresztül az, amit köreinkben egyszerűen Isten szeretetének nevezünk. Ez az, amire vágyunk és ez az, ami mégis oly' keveseket ér el, tölt el és árad ki rajtuk keresztül a világba. Pedig ebből van a legnagyobb hiány. Jöjjön el, legyen meg! – imádkozzuk, mert nincs itt, nem érvényesül. Pedig éppen ennek keresése az, ami az Írás szerint rajtam fordulna.

„Amit tesztek, az egy csepp az óceánban. De ha nem teszitek meg, az óceán kevesebb lesz ezzel a cseppel”. Ugyanakkor: *„nem az számít mennyi jót tesztek, hanem hogy mennyi szeretettel tesztek”.*

Elgondolkoztatott ez a látszólagos ellentmondás.

Amikor 1985-ben egyévi Székesfehérvár-Pest viszonylatban ingázás adta és akkori kollégám, Gyusza nyújtotta lehetőséggel élve kétszer végigolvastam a KIO alig olvasható, tizedik, indigózott példányát, még nem tudtam, hogy ez egy első lépés volt valami felé, mely lépést nem én tettem meg, hanem ajándékba kaptam, híva lettem. Ha előre tudtam volna mi mindent követel majd ez az első lépés és mi felé visz, talán el sem olvasom. Szerencsére nem így működtek a dolgok. Előre ki vannak találva, de „szerencsére” nem tudhatók. Akkor még persze azt sem tudtam, hogy olyan ez is, mint az étvágy. Ha van türelmem kivárni azt a négy-öt, hat-nyolc órát evés nélkül, akkor megtapasztalhatom, milyen íze van az étvágnak. Általában nem várom ki, hanem a szokásnak megfelelően délben ebédelünk, így elmarad ennek megízlése. Pedig mint a legtöbb

bennem és körülöttem zajló természetes folyamatot, ezt a vágyat sem én csinálom. Csinálni a dolgaimat, amit a környezetem – emberek, állatok, növények - megkíván, azt csinálom. Az múlik rajtam. Megcsinálom, és hogy a legjobban, ahogy tudom, igen, az becsületbeli ügy. De az étvágy? Hát azt nem. Igen, a gyomorsav – mondják. Összegyűlik és dolgozni kezd: jelez. De miért gyűlik össze? Ja, igen. A sejtek jelzik a központnak, hogy kevés a vér tápanyagtartalma, csökken a tárolt energia szintje – mondják a hozzáértők. De honnan veszik a sejtek, hogy csökken valami, és mihez képest? No, innen kezdve kezdett izgalmassá válni számomra ez a „biológiai” kérdés. Honnan veszik a nagy kék bálnák, hogy indulni kell az éves 6000 km-es útjukra. A gének tudják – mondják a biológusok. De talán a gének csak azt tudják, hogyan kell megfelelő fehérjéket szintetizálni. Ez sem kis dolog. A szerves élet egésze tudja mire van szüksége, hiszen valami nála sokkal nagyobbat szolgál: a Földet. Tőle jön számára a vezérlés, az irányítás, a mérték. „Ahhoz, hogy egy fa nagyra nőjön, a leveleknek újra és újra vissza kell térniük a gyökerekhez” - mondja a kínai bölcsesség. A fának be kell töltenie a feladatát. A kék bálnának be kell töltenie a feladatát. A Földnek be kell töltenie a feladatát. Azért éltetik. Ki? Ma már a csillagászok és fizikusok jóvoltából – no, meg az ősi szent iratok tanúságából – tudjuk, hogy a Nap és a többi bolygó, a Naprendszer együttese élteti a Földet. Ne is menjünk tovább, hiszen az irány már jól látható: a nagyobb élteti a kisebbet, de maga sem lehet meg a benne lévő kisebb, a kisebbek nélkül. A kölcsönös éltetés, táplálás törvénye. Valaki éltet, azt akarja, hogy éljek és betöltssem a szerepemet, ezért támaszt éhséget, étvágyat, vagyis létvágyat. Igen. Ezt értem. A levél visszatér a földre, hogy táplálja a fát, akiből származik és azokat is, akik majd utána jönnek. Majd, a jövőben. A Föld majd visszatér a Napba, egyszer, hogy... Ó, ez nagyon messze van. Valami közelebbi példa kellene. Maradjunk még egy kicsit a levélnél.

Számítógépem asztalháttere egy kép, amit nagyon régen vettem fel, s amin a Gaja patakban úszó levelek láthatók őszi, késő délutáni fényben. Csak néhány levél, de látszik a föld is a víz alatt és a fények a víz színén, az egész Mindenség rajta van: föld, víz, levegő, tűz. Van néhány levél, mely még teljesen zöld, csak a széle barnult meg egy kicsit és van olyan is, ami már teljesen sötétbarna, szinte fekete. A többi a barnának a legkülönbözőbb árnyalatában játszik. Látszik, hogy valami, valamikor megfordult a levél életében. Hónapokig asszimilált, átalakította a valamilyen oknál fogva belé érkező anyagokat. Minden jól működött. Egyensúlyban volt. Majd egy későnyári hűvös reggelen megbomlott az addigi egyensúly és a levélben az oxidáció túlsúlyba került a redukcióval szemben. Egy addig is teljesen mechanikus folyamat, amit nem a levél irányított, megfordult. Mondhatom-e,

hogy a levélen fordult, a levélen múlt? Nyilván nem. Ahogy jött, úgy múlt el a lét-vágya, ha nevezhetem így. A folyamatosan ismétlődő, egyensúlyfenntartó folyamatban egy kis, alig látható törvényszerű változás állt be. Ha megettem a paprikás krumplit elmúlik az étvágyam. Nem csodálkozom el rajta. Van mit emésztetni, átalakítani, feldolgozni. Van erőm tenni-venni a dolgomat. Aztán másnap is, meg évekre újra. Milyen ismerős is a folyamat. Rajtam múlik? Rajtam fordul? De erről van-e szó, vagy van egy másik, egy párhuzamos folyamat is?

Nemrég láttam – most nem a Bokortévé jóvoltából – a Lovas Íjász című filmet. Ez a film nem a biológiáról szól, bár biológiai lények működéséről. Valaki, itt, ma, egy kortárs: Kassai Lajos a neve, elhatározta, hogy ráteszi az életét az ősi magyar íjászat – íjkészítés, íjazás, lovaglás, célba lövés – újra felfedezésére. Nem volt egyszerű dolga. Már senki sem tudta, hogyan kell egy ősi magyar íjat elkészíteni, hogyan kell használni a földön, majd lóháton és hogyan lehet másokat is erre megtanítani, másokat, akik erre szintén – esetleg – hajlandók rátenni az életüket is. Ma már virágzó az iskolája és a film tanúsága szerint Kínában, Mongóliában, Kanadában érdeklődnek iránta, tanulnak tőle és sajátítják el ezt az ősi harcművészetet: szamurájok, nomád mongolok, indiánok? Különös, nem? Az iskola az ősi egyiptomi, majd görög ismétlőiskolák mintájára épül fel. Egy komoly jelentkezőnek először saját hiányosságaival kell szembesülnie. Itt sokan elvesztik a kedvüket. Utána, vagyis közben megismerkedhet képességeivel is. Természetesen minden a cél, vagyis a lovas íjászat érdekében történik. Memóriafejlesztés, fizikai erő, érzékenység, együttműködési készség, engedelmeség, szabályokhoz igazodás, vagyis fegyelem, türelem, a figyelem koncentrációja, majd kiterjesztése, pontosság, stb. kifejlesztése. De ezek csak az alapot adják egy új képességhez: a látáshoz. Olyan ez – mondják -, mint az a tanuló, aki a mesterhez menve - akinek festés volt a kedvtelése és a ház összes szobáját képekkel festette tele - kérte, hogy tanítsa meg a megvilágosodásra. Oké – mondta a mester. Hozd ide azt a csészét. Mikor odavitte, a guru színiig töltötte olívaolajjal. Most menj végig a házon, az össze szobán és emeleten úgy, hogy egy csöpp se folyjon el. Hosszú idő telt el eddig, de egyszer a fiú tele csészével tért vissza. Rendben – mondta a mester -, most menj végig újra és szobáról szobára járva nézd meg a képeket és visszatérve a csészéddel, meséld el nekem mit ábrázolnak.

Igen. Ez az, amikor valami már nem a koncentrált figyelmen és az erőfeszítésen múlik, hanem képességgé vált: bármit is tesz, marad egy kis szabad figyelme a lényegesre, lénye számára fontosra. Itt, az íjászkoránál mindez a baromfiudvartól a konyhán keresztül a lóistállóba, majd ki a terepre s onnan a lovas pályára vezetve. Minden helyzetben megállva. És csak

ezek elsajátítása és sikeres vizsga után adják kezébe az íjat és ülhet a ló hátára, vagyis ezek mind csak feltételek az igazi célhoz vezető úton: a 150 pont feletti lovas íjász teljesítményhez. Az ősi módszer szerint viszont hiába ért el valaki akármeddig a lépcsősoron, minden nap és minden lehetséges alkalommal, újra és újra vissza kell térnie az alapokhoz. Ez a kísérletezési szakasz. Senki sem mondhatja, hogy én már voltam a konyhán mosogatni negyven ember után, vagy már sikáltam lovat dagonyázás után. Ha rákerül a sor, menni kell és megcsinálni, a lehető legtökéletesebben és az éppen adott körülmények: lelki- és fizikai állapot, időjárási körülmények közt. De, hát harcosok képzéséről van szó! És ez egy életre szól.

Igen. Ez egy olyan folyamat, ami első lépéseinél teljes mechanikus engedelmességet kíván meg a vezetőnek annak érdekében, hogy kifejlődjön az, ami még nincs: látni önmagát - a saját gondolat, saját erő, saját akarat és cselekvőképesség lassú kifejlődését a saját, majd a közös cél érdekében. Ez az az iskola, amire egy fának, egy levélnek vagy a Földnek nincs szüksége. Náluk minden a törvényeknek megfelelően zajlik le. Maguk a törvények biztosítják azokat az ismételt „megpróbáltatásokat”, melyek a célt nem tévesztik szem elől. A másik folyamat viszont nem lezajlik, hanem csendben kifejlődik, ha... Igen. A vezérlés nem jöhet a kisebbtől, az alkatrésztől. Ez kibernetikai alapszabály. Ugyanakkor hiába jön felülről, ha az alkatrész nem használható a nagy számára, nincs kellően bekötve a rendszerbe, vagy a belső funkciói nincsenek összhangban. Az iskola csak a célt és a feltételeket biztosítja ehhez. Semmi mást nem tud adni. A tanulón fordul. Van, aki eljön egy jót szórakozni, lovagolni, lövöldözni – ha fizet érte, a többiek érdekében ezt is megengedik. Van aki komolyan veszi, de akarata csak egy pontig viszik, ahol feladja. S van, aki megérezheti, hogy pont ezen a ponton, ha nem törődik bele, akkor először egy résnyire megreped egy fal, majd elkezd beáramlani egy törvényszerű energia, tűz, ami csak ezen a ponton, a végsőkéig elvitt céltudatnál, újra és újra önmaga helyzetére emlékezéssel léphet be akkor, ha nem beletörődik a sikertelenségbe, hanem feladja. Ahogy Hamvas Béla írja a Gyümölcsórában: *Erőtlen voltam és gyáva és ügyetlen és rest. A legtöbb esetben mentem és ugyanakkor láttam. Olyan volt, mintha éjszaka, teljes sötétségben valaki előttem ment volna, kezét felém nyújtotta volna, de én a kezét tulajdonképpen sohasem érintettem meg... Inkább vonzott, mint vezetett... Mert minden sikerült lépéssel nemcsak a hely, ahol voltam lett világosabb. Önmagam is világosabb lettem... A legkülönösebb ebben a folyamatban az, hogy nem időben játszódik le. Minden pillanatban lehetőségként ott van: vagy fel vagy le. Más lehetőség nincs. Ha beletörődik, akkor sincs gond. Az a pillanat is hasznosul, ahogy a lehulló levél is. A nagy tápláló-*

táplálkozó kölcsönös folyamatban minden a helyére kerül. Ez a kísérlet lezárult. Talán majd a következő...! Nem könnyű emberré válni. Igen. Ez a valaminek a mindennapi ismétlése, gyakorlása valamilyen öt meghaladó cél: a valóság növekvő szélességű és mélységű látása érdekében, ez múlik, ez fordul rajta. Újra és újra eljutni és ott állni a sikertelenség „siratófala” előtt: a „nincs több erőm”, a „nincs több kitartásom”, a „nem értem”, a „már elegendem van belőle” előtt és akkor, ha lassan is, de fokozatosan, a sok küzdelem eredményeként összegyűlik az a bizonyos, sokat emlegetett „anyag”-energia, s ha szükség van rá, akkor belép, ott van egy másféle egy tiszta, gondtalan, fejlesztő erő, a tűz. Ez az, amire egy „iskola” – egy rendszeresen összejáró és együtt dolgozó csoport, egy kisközösség – keretei közt talán nagyobb a lehetőség. Egyéni akciók mindig lehetségesek, de a közös fejlődés lehetősége csak ezen belül adott. Ez egy ősi tudás, ősi örökség. A résztvevő–résztadó különböző típusok nemcsak az egymásnak feszülés próbatételeit biztosítják, hanem az egymástól tanulást és önmagával szembesülését is egy lassan kialakuló közös, táplálni, fejleszteni akaró erőter termékeny, irányító hatása alatt. És akkor együtt..., talán, ahogy egykoron Pünkösdkor. De előtte a Galilea tó partján este, együtt beszélgetve is, énekelve is a tűz mellett, vagy együtt halászatva, együtt húzva a hálót is. Vagy itt, ma együtt főzve is, együtt, vagy ketten-hárman megosztva gondolataikat, érzelmeiket akár egy kocsmában is, egy parkban, egy kiránduláson együtt ebédelve is az erdei tisztáson vagy a Kenesei löszfal tetején, vagy a Rezső kilátóban Dobogókőn, szemben a végtelen kékséggel, vagy a lemenő vagy felkelő Nappal. Azonban nagyon ébernek kell lenni! Minden törvényszerűen eltorzulhat, hiszen az évszázados örökölt szokások, a szokásos látás és hallás, a hagyomány ereje hatalmas. Mintha az lenne, pedig már rég nem az. Szeretek lejárni lovas íjászkodni – mondták a filmben néhányan. Erről van szó? Talán itt fordul először. Ha megfelelő irányba fordult, már létre jöhet egy üres, befogadó edény, amibe fokozatosan összegyűlhet ez a sajátos, éltető „anyag”. Ha már van, akkor adnak hozzá... Már nem rajta fordul mi áramlik ki belőle a világba és az sem, mi gyűlhet össze a „szőlősgazda” számára. Talán ilyen sorrendben: az első fordulást együtt gyakorolni, majd a kapottat feltétel nélkül, egyszerűen, természetesen, törvényszerűen engedni „beleveszni” a világba, hatni a világban. Pünkösöd után minden egészen más – mondja az Írás: a lélektől született ott fű, ahol akar. Nem voltam ott, sem Kalkuttában, de talán erre gondolhatott és talán ezt is tette Teréz anya.

Ezeket tanultam, kaptam az elmúlt hetek azon perceiben, amikor nem kellett semmit *tennem*. A „gyümölcsórakon”.

Kőbánya, 2016. Pünkösöd vasárnap

CSEPREGI ANDRÁS

ERŐSZAKMENTES ELLENÁLLÁS AZ ERŐSZAKKAL SZEMBEN? KORUNK KIHÍVÁSA ÉS DIETRICH BONHOEFFER ÖRÖKSÉGE

Az Egyházak Világtanácsa a harmadik évezred első évtizedét az erőszak legyőzése évtizedének nyilvánította – ennek az évtizednek a közepén, 2006. február 4-én emlékezik meg a világ keresztyénsége Dietrich Bonhoeffer mártír evangélikus teológusról, születése 100. évfordulója alkalmából. Az évforduló kapcsán a mai Bonhoeffer-kutatás egyik jellemző irányára figyelve megkérdezzük: mit tanulhatunk Bonhoeffertől, ha a le szeretnénk lépni, és le szeretnénk győzni az erőszakot?

Dietrich Bonhoeffer abból a német felső-középosztályból származott, amelyet – részint mély kulturális gyökereinek, részint viszonylagos anyagi biztonságának köszönhetően – a legkevésbé érintett meg a Versailles utáni Németországra jellemző politikai hisztéria (Bibó Istvánt követve használom itt ezt a kifejezést), s az ezzel együtt járó sértett revansizmus és csodavárás. Míg németek tömegeivel együtt meghatározó evangélikus teológusok is a „győztesek” egyházaitól való elszigetelődést választották, Bonhoeffer a nemzetközi ökumenikus kapcsolatokat szorgalmazta; míg széles körben elfogadott volt, hogy Versailles szégyenét csak egy újabb háború moshatja le, Bonhoeffer meggyőződéses pacifistává lett. Bonhoeffer és családtagjai ugyanakkor jól érzékelték az uralkodó tendenciák várható következményeit is: az életrajzíró Eberhard Bethge feljegyezte, hogy Hitler kancellárrá választásának hírére egyikük azonnal megjegyezte: ez háborút jelent. Hitler 1933. február 1-én intézte első rádiószózatát a néphez; ugyan ezen a napon a 27 éves teológiai tanár, Dietrich Bonhoeffer egy élő rádióközvetítésben arról beszélt, hogy minden hatalom felülről származik, és az a Vezető, aki nincs tisztában a hatalma határaival, Félre-Vezetővé válik. A közvetítést a befejezése előtt megszakították.

1934 nyarán a dániai Fanöben tartott nemzetközi ifjúsági konferencián el tudta érni, hogy az ökumenikus küldöttek zárónyilatkozata ne csak a „támadó háborút”, utasítsa el, hanem „mindenfajta háborút” ellen tiltakozzon. Arra a kérdésre, hogy mit tenne, ha háborúba kellene mennie, így válaszolt: imádkoznék, hogy legyen erőm elutasítani a fegyvert. Később levelet váltott Mahatma Gandhival, Indiába szeretett volna utazni, hogy személyesen tanulmányozza az akkorra már híressé lett aktív erőszakmentes ellenállást. A német evangélikus Hitvalló Egyház helyzetének a nehezedése miatt erre az utazásra nem kerülhetett sor, helyette 1935-től kezdve a Finkenwalde-i lelkészsképző szeminárium élén találjuk,